

מקור החיים

יב. ואם עבר וסיפר לשון הרע על חבירו וכא לעשות תשובה תלוי בזה, אם השומעים דחו את דבריו ולא נתגנה חבירו על ידי זה כלל בעיניהם, אם-כן לא נשאר עליו כי אם העון דבין אדם למקום, דהיינו שעבר על רצון השם שצוה על זה כמו שכתבנו לעיל בפתיחה. תיקונו, שיתחרט על שעבר, ויתודה, ויקבל על עצמו בלב שלם על להבא שלא לעשות כן, כמו בכל עונות שבין אדם למקום. אבל אם חבירו נתגנה על ידי זה בעיני השומעים ונסבב לו על ידי זה היוזק בגופו או בממונו או שהיצר לו על ידי זה, הרי הוא ככל עונות שבין אדם לחבירו שאפילו יום הכפורים

כן, וכי מותר להושיט כוס יין לגזיר בשביל שישתכר מעות או שאר הנאה, וכן הכא בענינינו דהלא איסור לשון הרע על כל פנים איננו גרוע משאר איסורי התורה, וכי בשביל שיגיע לו מזה תועלת יביא את חבירו לאיסור (וכבר ביררנו לעיל בפתיחה באות ד' דלאו דלפני עור הוא אפילו אם אינו רוצה שחבירו יעשה איסור רק כיון שהוא מכין לו סיבת העבירה עובר בלאו זה) ואולם באמת אין אנו צריכין לתשובה זו כלל, שכאשר יבוא לחבירו ויאמר לו אחי אמור לי ענין אחד שאני רוצה לדרוש מעמך, ולא תגזם את הדבר, רק תאמר לי כפי מה שאתה יודע, ולא יהיה עליך איסור אם תגלה לי כי כוונת שנינו הוא רק לתועלת ולא לגנוח למי, ואני מבטיחך שלא יודע ממני דבר, ואחר-כך יציע לו את הענין, בודאי ישיב לו האמת בזה. ורוב העולם נכשלים בזה בעונותינו הרבים בענין שידוך וכדומה שרוצים לידע עצם מהותו של המשתתף עמם, הרוצים לדרוש ולחקור, הם מתנכרים ועושין עצמן כאלו אין נוגע להם מזה שמץ דבר, ועושין בזה איסור שמביאין את חבריהן ללשון הרע, ועוד יותר עושין שאין מתחילין לשאול על מי שרוצים להשתתף עמו, רק על אנשים אחרים, הכל כדי שלא יבינו שיש להם שום נגיעה בזה, ומתוך זה מביאין לחבריהם לדבר לשון הרע גמורה על הרבה אנשים שאין שום תועלת נצמח מזה, על כן צריך לעשות כמו שכתבנו. אך בעצם הדין איך להשיב ומתי להשיב וכל פרטיו יתבאר לקמן אם ירצה ה' בכלל ט' בארוכה. וכן יקרה כמה פעמים שאתה דורש על בן או קרובו הדר בעיר אחרת את מצבו וענינו, ובתוכם שואל גם כן על תורתו אם הוא לומד עדיין או לא, הנה על פי דין הוא כך, אם דעתו בשאלתו הוא כדי שיהיה מזה תועלת על להבא, דהיינו אם יודע לו שפירש מן התורה יזרזו על להבא, בודאי מותר ונכון הדבר וגם הנשאל צריך להשיב לו האמת (וכזה איתא בערכין ט"ז ע"ב הרבה פעמים לקה עקיבא על ידי וכו') ובלבד שיודיענו השואל מתחלה שהוא קרובו ורוצה לידע האמת, שבזה יוסר עון לשון הרע מן המשיב ולפני עור מן השואל, אבל מה שרגילין העולם כשאחד עוקר דירתו מעירו לעיר אחרת, ואחר כך כשרואה את אחד מעירו הראשונה הוא חוקר ודורש אחר כל אנשי העיר בכלל ובפרט על מצבם ותהלכותם בדברים שבין אדם למקום ובבין אדם לחבירו אם הם לטובה או לרעה, ובפרט שואל על בני בעלי בתים בעלי תורה אשר היו לפניו האם לומדים עדיין תורה או פירשו הימנה, ובסיפור כזה אין שום היתר מהיתרים הנ"ל, כי השואל אין כוונתו כדי שילך אחר-כך ויוכיח את אנשי עירו הישנה, ובפרט המשיב לו בודאי אין כוונתו לזה, וסיפור כזה הוא מעורב בלשון הרע מראשו ועד סופו, כי הוא דורש אחר כל אחד ואחד מאנשי עירו, ויש לו מדה מיוחדת על כל אחד ואחד איך לתארו ביראת השם יתברך ואיך להגבילו במדותיו, הבט נא וראה למעלה בהפתיחה כמה לאוין ועשין עובר כשמספר או מקבל לשון הרע על אחד מישראל, ובפרט בהספור הנ"ל כל שיתרבו האנשים בעיר ויתרבה הספור ירבו הלאוין והעשין עליו ועל כל אחד ואחד יצטרך ליתן דין וחשבון, על-כן השומר גפשו ירחק מזה עד מאוד.

מקור החיים

ויום המיתה אין מכפר עד שירצה את חברו, על-כן (מז) צריך לבקש מחילה מחבירו על זה, וכשיתפיים וימחול לו, לא נשאר עליו כי אם העון דבין אדם למקום ויעשה כנ"ל. ואפילו אם חברו אינו יודע עדיין כלל מזה, (מח) צריך לגלות לו מה שעשה נגדו שלא כדין, ולבקש ממנו מחילה על זה, כיון שהוא יודע שעל ידו נסבב לו דבר זה (מט) ומוזה נוכל להבין כמה יש לו לאדם ליוזר ממדה גרועה הזאת כי מי שמוטבע חס-ושלום בזה כמעט אי אפשר לו בתשובה כי כודאי לא יזכור את כל מספר.

באר מים חיים

עשה רק תשובה למקום ואחר כך נסבב ע"י דבריו הקודמים היוק וצער לחבירו שהוא מחוייב לפייס אותו, רק דברינו הם לעת עתה שלא בא לו היוק וצער על ידי זה אם מחוייב להודיעו ולפייס אותו עבור מה שגינה אותו או לא וצ"ע. ויותר טוב שאז יראה לסבב שלא יגיע לו ההיזק והצער על ידי דבריו, כגון שילך אל האיש שסיפר לפניו ויאמר לו טעיתי בדמיוני במה שדברתי עמך אודות פלוני כי לפי מה שראיתי עתה אין הענין כן כמו שהצעתיו לפניך וכיוצא בדברים אלו עד שיוציא את הענין מדעתו, ובאופן שלא יסבב בדבריו אלו רעה לאחרים.

(מט) ומוזה נוכל להבין וכו'. נובע משערי תשובה לר' יונה הנ"ל. ובזה יובן מה שאמרו בערכין (ט"ו ע"ב) לענין לשון הרע שאם סיפר אין לו תקנה שכבר כרתו דוד ברוח הקודש, ולכאורה הלא אין לך דבר שעומד בפני התשובה, ואפילו חס ושלום כפר בעיקר נמי מועיל תשובה לזה כמו שכתב הרמב"ם ואיך סתם לומר שאין לו תקנה, אבל לפי הנ"ל ניחא דהגמרא איירי במי שמפקיר עצמו לעבור על עון זה, וראיה לזה מהפסוק יכרת ה' שהביאה הגמרא ראייה לזה והפסוק הזה איירי בזה האופן (כמו שכתב הרמב"ם בפרק ז' מהלכות דיעות הלכה ג' והר' יונה בשערי תשובה במאמר ר"ג) ולכך שייך לומר אין לו תקנה, משום דדבר זה הוא מעונות שבין אדם לחבירו שאין מועיל תשובה לזה עד שירצה את חברו, וכמעט אי אפשר שירצה את כולם אחרי שהורגל בזה וכמ"ש בפנים,

זה שייך לפני עור כדמשמע בקדושין (ל"ב ע"א) בתוספות ד"ה דמחיל ליה ליקריה עי"ש. ועוד נוכל לומר בפשיטות דזה מיקרי עלה בידו בשר חזיר משום דמשמע בכ"מ דבענינים כאלו תלוי העיקר בכוונה כאשר מבואר בבבא מציעא (דף נ"ח ע"ב) בגמרא לא צריכא אף על גב דדש ביה בשמיה ועיין ברש"י שם שפירש ולא הגיע לו שום ביוש אפילו הכי הוא לגנותו התכוין, הרי דעל כונתו בלבד איבד תלקו לעולם הבא, ולא יתא עדיף הכא מהתם על כל פנים לענין עצם האיסור, ועיין בחור"מ סימן תכ"א בהג"ה לענין היכא דלא נתכוין לבייש אותו.

(מז) צריך לבקש ממנו מחילה. שערי תשובה לר' יונה במאמר ר"ז וז"ל אם ישוב בעל הלשון בתשובה צריך לבקש מחילה לאשר מוצק לו מזעם לשונו וכו' והוא פשוט ממאי דאמרינן ביומא (דף פ"ז) דאפילו המקניט חברו בדברים בעלמא צריך לפייסו וקל וחומר בזה שנתגנה ע"י בעיני השומעים והוצר לו על ידי זה ואם חברו אינו רוצה להתפייס בפיוסו ושאר פירטי הפיוס המה מבוארים בא"ח בסימן תר"ו בדין עונות שבין אדם לחבירו.

(מח) צריך לגלות לו. שערי תשובה לר' יונה הנ"ל ע"ש, וצריך עיון אם לעת עתה לא הגיע היוק וצער לחבירו על ידי דיבורו, אך יש לחוש שברבות הזמן יוגרם לו על ידי זה היוק וצער, ובא המספר לעשות תשובה על עונו אם חייב לפייס אותו עבור זה או שיעשה רק תשובה למקום, הא פשיטא דאם

מקור החיים

הנפשות שהדאיב על ידי הלשון הרע שלו, ואפילו אותם אנשים שהוא זוכר במחשבו, שהדיח עליהם הרעה הם לא ידעו מזה וע"כ יתבייש לגלות את אונם בזה, גם פעמים שידבר בפגם משפחה ויזיק בזה כל הדורות הבאים אחריו ולא תגיע אליו מחילה עבור זה כמו שאמרו רז"ל המדבר בפגם משפחה אין לו כפרה עולמית. על-כן צריך להתרחק ממדה גרועה הזאת מאוד כדי שלא יהא חס-ושלום אחר-כך כמעות לא יוכל לתקן.

כלל ה'

בכלל זה יבוא קצת איסור לשון הרע מענינים דבין אדם לחבירו, וענין שלילת המעלות, ודיני לשון הרע שתלוי לפי האיש, ואיסור לשון הרע על נכסי חבירו. ובו ח' סעיפים.

א. כשם שאסור לבזות את חבירו בענינים דבין אדם למקום כן אסור לבזותו בענינים דבין אדם לחבירו, ואפילו אם לא נתערב בהסיפור הזה (א) שום תערובות של שקר. ולא אכחד תחת לשוני כי יש בזה שרשים וענפים רבים והרבה פעמים ישתנה זה הדין ונבארם אי"ה לקמן בכלל י' בארוכה, אך עתה נבאר מהם פרט אחד לאיסור אשר לא יפול בו שום ספק, והוא כגון שרואה לאחד שביקש מאת חבירו שילוונו מעות (אף שהוא מצות עשה דאורייתא דאם כסף תלוה וכמו שמפורש בספר המצות לרמב"ם) או שייטיב עמו בשאר טובות ולא הטיב, או בלאוין דבין אדם לחבירו (ב) כגון נקימה ונטירה (ג) (וכפי מה שמפרש ביומא כ"ג איזה היא נקימה ונטירה ע"ש) כיון (ד) שלא עשה לו רעה (וגם אין שום תועלת לאותו פלוני שכנגדו בספורו את הדבר הזה לבני אדם) לכן התולך ומגנה אותו בזה לפני אנשים לשון הרע נקרא מן הדין. וכל זה אפילו אם רואה דבר זה בעצמו, ונתכרר גם-כן

באר מים חיים

וכענין שאמרו ביבמות (כ"א) גבי מדות הני לא אפשר בתשובה ועיין ברש"י שם.
(א) שום תערובות. דאל"ה אסור אפילו אם מתכוין לקנא בזה לאמת ובענינים דבין אדם לחבירו, ועיין בשערי תשובה לר' יונה במאמר רכ"א ולקמן בכלל י' בס"א בפרט הג' ובבאר מים חיים שם.
(ב) כגון נקימה ונטירה. פירוש שראהו שעבר על לאו דלא תקום ולא תטור וכמו שמפרש הגמרא ביומא (כ"ג ע"א) איזה היא נקימה וכו' כגון שלא השאיל לו כלי (או שאר עניני טובות כגון צדקה וגמ"ח ושאר טובות אשר אין בין אדם לחבירו וכמ"ש בספר יראים להרא"מ) עבור שזה לא השאיל לו מתחלה או לא היטיב עמו בשאר טובות ואיזה נטירה וכו'.
(ג) וכפי מה שמפרש. אבל אם נקם ממנו ממש דהיינו שעשה לו רעה עבור זה יוכלל דבר זה בשאר עניני עולות אשר בין אדם לחבירו ויבואר דינו לקמן בכלל י'.
(ד) שלא עשה לו רעה. דלא התיר ר' יונה בענינים דבין אדם לחבירו במאמר רכ"א רק אם עשה לו רעה ממש עיין שם ובמה שכתב דומיא דעד אחד וזה לא שייך בענינינו.